

{34} Den samme vinter afholdt athenerne, i overensstemmelse med den etablerede tradition, en begravelse på statens bekostning for de første faldne i denne krig. Højtideligheden foregår på følgende måde. [2] Der rejses et telt, hvor de afdødes knogler lægges frem over to dage i forvejen, og her kan enhver lægge de offergaver, han måtte ønske, til sine pårørende. [3] Når så begravelsesprocessionen finder sted på den tredje dag, bliver kister af cyprestræ transporteret på vogne, en kiste for hver phyle, og knoglerne af hver især ligger så i kisten for den phyle, han tilhørte. Én tom, men tildækket bære føres også frem, for de savnede, som det ikke har været muligt at lokalisere og opsamle. [4] Enhver borger eller fremmed, der ønsker det, kan gå med i processionen, og også de kvindelige pårørende er til stede og synger klagesange ved graven. [5] Kisterne nedsættes så på en statslig gravplads i den smukkeste af forstæderne, hvor man altid begraver de faldne i krig, naturligvis med undtagelse af dem fra Marathon: deres tapthed blev anset for så exceptionel, at de blev gravlagt der, hvor de var faldet. [6] Når kisterne er kommet i jorden, bliver der holdt en passende lovtale over de faldne af en mand udvalgt af staten for sine alment anerkendte åndsevner og høje offentlige anseelse, hvorpå følget går bort. [7] Sådan foregår begravelseshøjtidelighederne, og athenerne fulgte denne fremgangsmåde krigen igennem, så ofte der var lejlighed til det. Over disse første faldne var det nu Perikles, Xanthippos' søn, der var blevet valgt til at tale, og da tidspunktet var inde, trådte han frem fra gravpladsen og op på en talerstol, der var bygget høj for at lade så stor en del af mængden som muligt høre ham, og sagde følgende.

“{35} De, der har talt her ved tidligere lejligheder, har for det meste lovprist den mand, der føjede afholdelsen af denne gravtale til traditionen, og givet udtryk for, hvor smukt det er, at den bliver holdt over de faldne i felten. Jeg for min part ville

nu mene, at det var tilstrækkeligt, hvis mænd, der beviste deres værd ved handling, også blev hædret i handling – netop som I ser det ske i dag med dette gravsted, bekostet på statens regning – i stedet for at løbe den risiko, at overbevisningen om disse mange mænds tapperhed kommer til at afhænge af én mands større eller mindre evner som taler. [2] Det er nemlig en vanskelig sag at finde den rette balance i talen, når der knap nok kan etableres konsensus om, hvorvidt taleren gør et vedershæftigt indtryk. Én tilhører, der er inde i sagen og sympatisk indstillet, kunne nemt få den opfattelse, at fremstillingen på nogle punkter ikke står mål med hans ønsker og sagkundskab; en udenforstående derimod, at der ligefrem bliver overdrevet her og der, fordi hans misundelse bliver vakt til live ved at høre om præstationer, der ligger over hans eget niveau. For lovprisninger af andre kan man finde sig i at høre på, så længe hver især tror sig selv i stand til at udrette bedrifter i stil med dem, han hører om; men alt derudover bliver mødt med misundelse, som munder ud i dyb skepsis. [3] Men da tidligere generationer nu engang har sanktioneret den nugældende fremgangsmåde som den rigtige, bør også jeg respektere traditionen og forsøge i videst mulige omfang at imødekomme jeres forskellige ønsker og forventninger.

{36} Lad mig allerførst begynde med vore forfædre. Det er kun rimeligt over for dem, og samtidig passende ved en lejlighed som denne, at deres eftermæle vises den ære at blive mindet. For dette vort land har bestandig været beboet af det samme folk og er givet videre fra generation til generation helt frem til vores, og det er i kraft af deres tapperhed, at de har kunnet skænke os et frit land som vor arvelod. De fortjener lovprisning. Og det samme gælder, i endnu højere grad, vore fædres generation. For til det, de overtog, føjede de ved en kraftpræstation hele det vældige imperium, vi nu råder over, og gav det hele i arv til vor generation. [3] Også vi selv, vi der endnu er i live og for de flestes vedkommende i en moden alder, har udbygget det næsten overalt og givet staten uindskrænket dispositionsfrihed over alle nødvendige ressourcer i krig såvel som fred. [4] De forskellige krigsbedrifter, hvorved de enkelte besiddelser blev vundet, enten af os selv eller vore fædre under indædt forsvar mod fjendtlige angreb fra barbarer såvel som grækere, vil jeg udelade: det er ikke et emne, jeg ønsker at trække i langdrag over for tilhørere, der kender det i forvejen. I stedet vil jeg først skildre den livsform, der har bragt os så vidt, og den samfundsindretning og nationalkarakter, der har lagt grunden til vor storhed,

for derefter at gå over til en lovprisning af disse mænd: jeg mener, at det både må være passende ved denne lejlighed, at disse ting bliver sagt, og at det kan være til gavn for hele forsamlingen af såvel folk her fra byen som fremmede at høre på dem.

{37} Vi har indrettet os efter en styreform, der ikke skeler til vore naboers institutioner: vi efterligner ikke andre, men er tværtimod selv et eksempel til efterfølgelse. Den benævnes demokrati, fordi den forvaltes til fordel for flertallet, ikke bare for de få. Men omend lighed for loven er normen for alle i private stridsmål, er det i spørgsmålet om offentlig anseelse hver isærs personlige anerkendelse inden for et felt – ikke at man nu står for tur, men individuelle kvaliteter – der er kriteriet for udpegelse til et embede.¹⁴ Hvad fattigdom angår, så er den heller ingen hindring for nogen, lige meget hvor ydmyg hans status, når blot kan han byde ind med et positivt bidrag til staten. [2] Vi deltager i det politiske fællesskab på en måde, der anstår sig for frie mænd, og i den samme ånd kommer vi også over de gensidige irritationsmomenter i den daglige omgang: vi bliver ikke vrede på andre over, hvad de vælger at fornøje sig med, og anlægger heller ikke den slags fornærmet attitude, der måske ikke ligefrem gør skade, men alligevel virker sårende. [3] Men hvor vi i den private sfære er tolerante i omgangen med hinanden, er det i den offentlige sfære frygt, der holder os godt og grundigt inden for lovens rammer, sammen med lydighed over for den til enhver tid fungerende øvrighed og lovene selv; navnlig de af dem, der er indstiftet til hjælp for ofre for uretfærdighed, og de, som nok er uskrevne, men som det medfører indiskutabel vanære at overtræde.

{38} Endvidere har vi omgivet os med en sand rigdom af adspredelser for sindet, både i form af regelmæssige afholdelser af sportskonkurrencer og offerfester året igennem, og af smagfuld indretning af vore private hjem, og den daglige glæde ved disse ting kan udmærket forjage bekymringer. [2] Vor stats storhed medfører desuden, at varer af enhver art strømmer hertil fra hele verden, og derfor er vi så heldigt stillet, at det føles lige så naturligt for os at nyde godt af andre folks produkter som af de lokalfremstillede.

14. Alternativt: "Og omend lighed for loven er normen for alle i private stridsmål, kommer det i spørgsmålet om almindelig anseelse an på, hvorvidt man personligt udmærker sig på nogen måde: det er individuelle kvaliteter, ikke at man nu står for tur, der er kriteriet for, om man foretrakkes til et offentligt embede."

{39} Også i tilgangen til militær træning adskiller vi os fra vore fjender, og specifikt på følgende punkter. Vor stat er frit tilgængelig for enhver, og vi benytter os ikke af lejlighedsvis udvisninger af udlændinge for at forhindre nogen i at opsnappe eller observere noget, hvis afsløring måske kunne komme fjenden til nytte: vi forlader os ikke så meget på hemmeligholdelse og planlægning som på vor medfødte, høje kampmoral. Hvor deres uddannelse består i straks fra barnsben at følge et rigoristisk træningssystem for at gøre dem til mænd, fører vi en noget mindre overspændt tilværelse, men er dog lige så parate til at møde tilsvarende farer. [2] Og det er der bevis på: spartanerne invaderer ikke vores territorium alene, men kun under ledsagelse af alle deres allierede, hvorimod vi angriber andres uledsaget, og skønt vi kæmper langt hjemmefra, og de for at forsvare deres hjemland, har vi dog sjældent problemer med at besejre dem. [3] Den fulde slagkraft af vore samlede styrker har endnu ingen fjende mødt, fordi vi ikke alene varetager flådevæsenet, men sideløbende hermed også indsætter vore athenske landtropper i mange kampanjer. Når fjenden så herunder endelig engagerer en del af vore styrker og vinder en træfning med nogle af os, praler de uvægerligt af at have slået os alle tilbage, og ligeledes af kun at have tabt til de samlede styrker, når de taber. [4] Vi foretrækker at møde farerne med afsæt i vor ubekymrede indstilling snarere end i et opslidende træningsregimente og med et mod, der ikke så meget er lovreguleret som karakterskabt. Det har det positive resultat for os, at vi slipper for allerede på forhånd at gennemleve kommende lidelser, men kan, når vi endelig når til dem, udvise akkurat lige så meget mandsmod som dem, der knokler for det livet igennem. Alt dette er noget, som vor stat fortjener beundring for, men der er mere endnu.

{40} Vi dyrker det prægtige med mådehold og åndslivet uden blødagtighed. Rigdom er for os mere et afsæt for at udrette noget ved handling end at skryde med tomme ord, og det medfører ingen skændsel for nogen at vedstå med rene ord, at man er fattig – men derimod desto mere, hvis man ikke vil arbejde for at komme ud af den. [2] Her kan de samme folk udmærket varetage deres privatsager og statens affærer samtidig, og resten kan, skønt primært fokuseret på andre opgaver, udmærket have et tilstrækkeligt kendskab til politiske spørgsmål. Faktisk er vi de eneste til at anse en person, der ikke vil tage del i alt dette, ikke som uengageret, men som decideret ubrugelig. Vi selv er aktivt involveret enten i beslutningsprocessen eller, i det mindste, i kvalificerede overvejelser over den: efter vores opfat-

telse er det nemlig ikke ord, der underminerer handling, men tværtimod det at skride til den påkrævede handling uden først at være ordentligt informeret i ord. [3] Også dette er nemlig et punkt, hvor vi udmærker os frem for andre: vi kombinerer i exceptionel grad vovemod med en analytisk tilgang til de projekter, vi giver os i kast med, mens det for andre gælder, at uvidenhed avler dumdristighed, analyse derimod handlingslammelse. Og den største sjælsstyrke må man vel med rimelighed tilskrive dem, der har den klareste forståelse af såvel trængsler som trivsel, og som netop på den baggrund vælger at se faren i øjnene.¹⁵ [4] Når det kommer til ædelmodighed, stiller vi os også modsat an af alle andre, for det er i højere grad som givere end som modtagere af velgerninger, at vi knytter venner til os. Den, der gør noget godt for en anden, er en pålideligere ven, for så vidt hans velgerninger bevarer taknemmeligheden intakt hos modtageren; den, der står i taknemmelighedsgæld, er straks køligere, fordi han er klar over, at enhver gentjeneste vil tælle som et afdrag og ikke som spontan generøsitet. [5] Og som de eneste er vi ikke bange for at gøre noget godt for andre – ikke ud fra en profitanalyse, men i oprigtig tillid til vores frihed.

{41} Jeg kan opsummere dette ved at erklære, at vor stat samlet set er et mønster for hele Grækenlands dannelse, og også på personniveau mener jeg, at vi hver især kan bidrage med et selvberoende individ, i stand til at håndtere de mest forskelligartede situationer med den største fleksibilitet og elegance. [2] At dette ikke er lutter tomme ord til lejligheden, men den rene, faktuelle sandhed, bevidnes af vor stats styrke, som vi har etableret med afsæt i disse kvaliteter. [3] For som den eneste stat i vor samtid viser Athen sig endnu mægtigere end sit omdømme, når det gælder, og som den eneste forårsager den hverken bitterhed hos angribende fjender over kvaliteten af de mænd, de får en afklapsning af, eller giver sine undersætter den grund til klage, at de er underlagt uværdige mænds herredømme. [4] Det er vægtige og på alle måder vidnefaste beviser, vi leverer på vor magt: vi vil til enhver tid være genstand for beundring for denne som for kommende generationer. Vi har ikke brug for lovprisning fra Homer eller nogen anden, der måske nok med sine vers kan skabe glæde i nuet, men hvis litterære intentioner aldrig kan stå mål med virkeligheden: nej, alt, hvad der er af land og hav, har vi tvunget til at lig-

15. Eller "men ikke af den grund viger tilbage for farer"

ge åbent for vor dristighed, og overalt hvor vi har etableret os, har vi også etableret varige mindesmærker over godt såvel som ondt. [5] Sådan er den stat, som disse mænd kæmpede og faldt for, fordi de i deres højsind ikke kunne tolerere, at den skulle glide os af hænde, og det er på sin plads, at enhver af os, de overlevende, er indstillet på at lide for den samme sag.

{42} Det er netop grunden til, at jeg har opholdt mig så længe ved statens forhold – for at demonstrere, at der i denne strid står langt mere på spil for os end for fjenden, der ikke nyder nogen af disse goder, og samtidig for at lade min hyldest til de mænd, til hvis ære jeg her taler, illustrere med eksempler. [2] Og i virkeligheden er det væsentligste af den allerede blevet sagt; for alt det skønne ved vor stat, som jeg her blot har lovsunget, har disse mænd, og andre som dem, ved deres heltegerninger forlenet den med: der er næppe mange blandt grækerne, hvis handlinger, sådan som disses, så åbenlyst står fuldt ud mål med omdømmet. Deres bortgang forekommer mig at have leveret beviset på deres værd som mænd, hvad enten der her var tale om det første vidnesbyrd eller den endelige besegling. [3] For selv om nogle måske ikke slår til på andre punkter, er det kun ret og rimeligt at vægten lægges på det mandsmod, de i krigstid udviser for deres fædreland: al brøde udviser de med denne velgerning; de yder derigennem mere til fællesskabet, end de nogensinde har gjort skade i deres private vandel. [4] Og hvad disse mænd angår: ikke én af dem viste svaghedstegn, fordi han hellere ville nyde rigdommens glæder en stund endnu; ej heller prøvede nogen at udsætte skæbnestunden i den fattige mands håb om dog engang at slippe ud af fattigdommen og blive rig. For dem var hævn over fjenden et langt hedere ønske: denne fare anså de for langt den fornemste, og de valgte at hengive sig til den for at hævne sig på fjenden, mens de lod alt andet fare: det usikre spørgsmål om succes gav de håbet i vold, men resolverede at fæste lid til deres egen handlekraft stillet over for den trussel, der nu tog tydelig form. De forstod, at den medførte kamp og død frem for overgivelse og overlevelse; de flygtede kun fra vanære, men satte livet ind på at holde stand, og i et eneste skæbnesvangert nu, i en kulmination af hæder og ikke af frygt, skiltes de fra livet.

{43} Sådan var de, disse mænd – deres stat værdige. I, der er tilbage, må være fast besluttet på, at jeres egen indstilling over for fjenden er akkurat lige så uforfærdet, omend vi nok kan bede til, at den får et lykkeligere resultat. Nyttens heraf skal ikke vurderes på argumenter alene, som hvem som helst kan væve på under

opremsning af alle de fordele, der ligger i at forsvare sig mod fjenden – noget, I allerede ved nøjagtig lige så godt: i stedet skal I hver dag helt konkret rette blikket mod Athens magtposition og indgå et kærlighedsforhold til den, og når dens storhed så slår jer, skal I tænke på, at det er mænd, der har etableret alt dette; mænd med dristighed, med tanken rettet mod pligten, og med æren intakt i enhver handling. Og skulle et forsøg en gang imellem slå fejl for dem, kunne de ikke af den grund acceptere, at staten skulle berøves deres tapperhed, nej, de skænkede den tværtimod til den som deres bidrag til puljen, det fornemst tænkelige. [2] De gav deres liv i fællig, men vandt hver især til gengæld en uvisnelig hyldelse og det ærefuldeste gravmæle – ikke det, de er stedt til hvile i, men snarere det hvori deres berømmelse, så ofte der gives lejlighed til at mindes i ord som i handling, er bevaret for evig tid. [3] For navnkundige mænd har hele jorden som deres gravmæle, og om dem vidner ikke blot en indskrift på en gravplade i deres eget land; nej, også i fremmede lande består et uskrevet mindesmærke prentet i alle sind, et mindesmærke ikke så meget om deres bedrift som om deres sindelag. [4] Disse mænd må I nu forsøge at leve op til: I må erkende, at lykke er frihed og frihed mod, og ikke blot stå som tilskuere til krigens farer. [5] Det er jo ikke denne verdens ulyksalige, dem der intet håb har om bedre tider, der med størst ret kunne ødsle med livet, men tværtimod dem, der endnu kan risikere et omslag til det værre i tilværelsen, og for hvem et fejltrin virkelig vil gøre en forskel. [6] For en mand med mod og selvtillid er den fornedrelse, der ligger i fejhed, langt mere pinefuld end en død, han i sin kraft og sit håb for den fælles sag end ikke når at mærke.

{44} Dette er netop årsagen til, at jeg heller ikke har noget at sige til medynk for dem af jer her i dag, der er forældre til disse mænd, men tværtimod til opmuntning. For I ved, at I fødtes til et liv styret af stadige omskiftelser. Lykke er det, hvis man som disse mænd opnår den højeste ære i døden, eller i sorgen som I: deres lod blev dem således tilmålt, at et liv og en død i lykke fulgtes ad. [2] Og dog ved jeg godt, at det er svært at overbevise jer om, eftersom I atter og atter vil blive mindet om jeres sønner ved andre menneskers lykke; en lykke som også I engang kunne fryde jer ved. Sorg består nu engang ikke i at blive berøvet glæder, man aldrig har kendt til, men derimod i at miste det, man er blevet vant til. [3] I, der stadig er unge nok til at sætte børn i verden, må holde modet oppe ved håbet om flere. For på det personlige plan vil nyttilkommende børn hjælpe nogle med at komme over

de mistede, og navnlig vil de være til dobbelt gavn for staten, som undgår affolkning, men tværtimod bliver desto sikrere: det er nemlig ikke muligt for en mand at deltage i den politiske debat på et fair og sobert grundlag, hvis han ikke, som alle andre, har noget at risikere ved at lade sine børn udsætte for fare. [4] De af jer, der er ude over den alder, må I stedet regne det som en gevinst at have levet langt størstedelen af jeres liv i lykke, og at resten kun er en stakket stund, gjort lettere ved jeres sønners strålende eftermæle. For æresfølelsen er det eneste, der aldrig ældes, og i alderdommens kraftesløshed er det ikke profit, der glæder mest, men anseelse.

{45} Og for dem af jer her i dag, der er sønner af eller brødre til disse mænd, forudser jeg en benhård udfordring. Alle plejer jo at tale fordelagtigt om de døde, og på grund af disse mænds ekstreme tapperhed vil I knap kunne komme til at indtage en respektabel andenplads, og da slet ikke nå deres niveau. De levende må trækkes med misundelse mod konkurrenter, mens det, der ikke længere kan udgøre en hindring, betragtes med lutter imødekommende velvilje. [2] Skal jeg også komme lidt ind på kvindekønnets gode egenskaber for dem, der nu indgår til enkestanden, kan jeg udtrykke det hele med en kort formaning. Stor er anseelsen i ikke at vise jer ringere end jeres medfødte natur, og stor den kvindes, der går mindst frasnået om blandt mænd, enten det så er for udmærkelse eller skændsel.

{46} Hermed har også jeg fulgt traditionens forskrift og med ord forsøgt at udtrykke, hvad jeg fandt passende til lejligheden. Hvad handling angår, er de mænd, vi begraver i dag, dels allerede blevet bevist hæder; dels vil staten fra dette øjeblik, og til de når skelsår og alder, forsørge deres sønner på det offentliges bekostning. Dette er den værdifulde krans, den anbringer på såvel dem som deres efterladte, for hvor man udlover de største priser for tapperhed, dér har man også de tapreste mænd som borgere. Fremsig nu på passende vis jeres klager over den, I hver især har mistet, og derpå kan I gå.”